

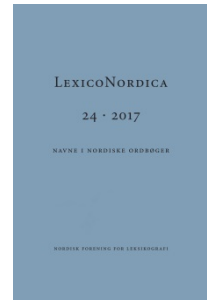
LexicoNordica

Titel: Proprier som opslagsord – kriterier for almenordbøger

Forfatter: Þórdís Úlfarsdóttir

Kilde: LexicoNordica 24, 2017, s. 131-149

URL: <https://tidsskrift.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© 2017 LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Proprier som opslagsord – kriterier for almenordbøger

Þórdís Úlfarsdóttir

Normally, names have not got much attention in lexicography, where their selection very much depends upon the vision of each author or editor. Proper names can be divided into several categories: 1. personal names, 2. names of historical figures, famous people etc, 3. place names, 4. named entities such as institutions, trademarks, pop groups etc. Different criteria may apply to each category of names regarding their treatment in dictionary articles. There may be a great difference in the sort of information the dictionary provides depending on its type, i.e. whether it is a monolingual or bilingual dictionary, an online dictionary or a printed book. Here it is argued that proper names should have a place in the lemma list of general language dictionaries, given that some basic criteria are met.

1. Indledning

Når talen falder på ordforråd og arbejdsmetoder i almen leksikografi, støder man sjældent på diskussion af proprier i ordbøger. Til trods for dette udgør navne af forskellig slags en stor del af sprogenes ordforråd, og mange tekster indeholder tit et stort antal navne; man behøver f.eks. kun at læse eller høre en typisk nyhedstekst for at konstatere dette. Der tales om at ordbøger beskriver sprog, og derfor er det nærliggende at spørge hvilken status proprierne har i ordbøger. I denne artikel undersøges dette nærmere, og der fokuseres kun på ordforrådet i almenordbøger, men ikke specialordbøger. Der findes særskilte opslagsværker med personnavne, stednavne, navne på kendte personer, videnskabsmænd og historiske begivenheder, men disse værker falder udenfor denne

artikels tema, såvel som behandlingen af personer og steder i særskilte encyklopædiske værker.

Når en forfatter eller en redaktør forbereder tilblivelsen af en ordbog, er propriernes andel i ordforrådet en af de ting som skal tages i betragtning. I den forbindelse spiller det ikke en hovedrolle om ordbogen er trykt eller elektronisk. Det spiller derimod en rolle hvilken slags ordbog det drejer sig om, om det er en etsprogsordbog eller en tosprogsordbog, hvor dette kan være bestemmede for ordbogens metode og valg af ordforråd. På et eller andet tidspunkt skal ordbogsredaktøren bestemme hvor mange og hvilken slags proprier der tages med i ordbogen, og hvordan de bedst bliver præsenteret. I værker som behandler almen leksikografi, finder man ikke mange oplysninger om dette, og generelt har der ikke været meget fokus på proprier (se Landau 2001, Hartmann 2004). Andre steder får proprier lidt mere opmærksomhed, f.eks. i Atkins & Rundell (2008:186-189) og Svensén (2004:91-93).

Man kan argumentere for at proprier ikke spiller en mindre vigtig rolle i sprogenes ordforråd end andre ord. I det følgende undersøges dette, og der gives eksempler fra ordbøger for at skaffe indblik i valg af proprier og deres behandling. Eksemplerne stammer fra fire ordbøger, to etsprogsordbøger og to tosprogsordbøger. Det drejer sig om følgende værker: *Den Danske Ordbog* (DDO), *English Oxford Living Dictionaries* (EOLD), *Concise Oxford-Hachette French Dictionary* (COHFD, fransk-engelsk og engelsk-fransk ordbog) og ISLEX, som er en flersproglig skandinavisk ordbog.

2. Proprier som opslagsord i ordbøger

Ordbøger kan stort set give to slags oplysninger om proprier, for det første er navnene bestemte etiketter på blandt andet mennesker og steder (encyklopædiske oplysninger), og for det andet er

de sproglige enheder (ligesom alle andre ord) som kræver grammatiske oplysninger (f.eks. ordklasse og udtale, og ækvivalent for tosprogsordbøgernes vedkommende). Almenordbøger gør rede for og forklarer sprogets ordforråd, og ved udarbejdelsen af en ordbog skal der tages stilling til propriier og spørgsmålet om der er en grund til at tage dem med i pågældende værk. Her må der tages hensyn til forskellige spørgsmål, bl.a. om det overhovedet hører til almenordbøgers opgaver at forklare propriier, og det forholder sig faktisk sådan at ordbøger er meget forskellige i deres behandling af propriier. Argumenter for at tage propriier med er bl.a. følgende:

- Proprier er i realiteten en vigtig del af sproget. Ifølge en frekvensanalyse baseret på et ret lille, men balanceret tekstkorpus for islandsk (Pind et al. 1991) udgør navne (af alle typer) 16,2 % af navneordene i løbende tekst. Dette er en stor del af sprogets ordforråd, og man kan regne med at tallene er lignende for andre beslægtede sprog når tilsvarende tekster i samme tekstkategorier analyseres.
- Ordbøger er ofte tiltænkt en speciel brugergruppe (f.eks. elever), og de skal tjene brugernes behov. Og det kan af forskellige grunde være meget nyttigt at inkludere bestemte propriier i ordbøger, f.eks. navne på lande og have (*Frankrig, Congo, Afrika, Stillehavet*). Dette gælder især for tosprogsordbøger, men etsprogsordbøger kan endvidere give oplysninger om retskrivning af navne, deres bøjning osv.

På samme måde kan der også argumentes imod at medtage propriier i ordbøger, i hvert fald i et stort omfang, af følgende grunde:

- Personnavnenes antal er nærmest uendeligt, både fornavne og efternavne. Hvis disse navne medtages i en almen ordbog, må de afgrænses på en eller anden måde. Det er heller ikke sikkert at de bliver til meget gavn som opslagsord.

- For mange proprier kan skygge for de almindelige opslagsord. Dette gælder både for personnavne og stednavne. Et stort antal af ord skrevet med stort bogstav ville stikke ud af det almene ordforråd, og så ville det være nødvendigt at begrænse proprierne på en eller anden måde, og de skulle vælges omhyggeligt. Disse argumenter gælder især for trykte ordbøger, men delvis også digitale ordbøger, især i de tilfælde hvor ordbogsbrugeren ser en alfabetisk ordnet ordliste.

Det er forskelligt hvor stor en rolle proprier skal spille som opslagsord i ordbøger. Nogle proprier er vigtigere end andre, bl.a. dem hvor man forventer at brugeren skal undersøge deres retskrivning og bøjning. Ordbogstypen (etsprogs- eller tosprogsordbog) spiller således en stor rolle. Og sidst men ikke mindst vejer det tungt hvor stor en interesse pågældende værks redaktør har for forskellige proprier: personnavne, stednavne og andre typer proprier, fordi her må det også dreje sig om redaktionel politik.

3. Kategorier af proprier

Der er ikke altid et klart skel mellem navneordforrådet og det almene ordforråd (jf. Landau 2001:211-213). Proprier kan inddeles i nogle hovedkategorier som enten har meget eller lidt til fælles. Den inddeling som bruges her, er lidt forskellig fra den der beskrives i Atkins & Rundell (2008:186-189), men de vigtigste kategorier er:

1. Almindelige personnavne: døbenavne, patronymer og slægtsnavne.
2. Andre personnavne: a) navne på historiske personer (*Platon, Nero, Napoleon, Stalin*); b) navne på mytologiske og religiøse væsener (*Zeus, Hera, Odin, Thor, Freja*); c) nav-

ne fra litteratur og eventyr (*Rødhætte, Robin Hood, Anders And*).

3. Stednavne: De strækker sig over et bredt spektrum, helt fra de mindste fænomener, f.eks. navne på kirker, landsbyer, større byer og floder, til navne på verdensdele og oceaner (*Borgarnes, Afrika, Stillehavet*).
4. Andre navne, f.eks. popgrupper, banker, institutioner og lignende, ofte som akronymer (*UNICEF, NATO*).

Dette er meget forskellige kategorier af propriier, og det er ikke sikkert at de samme principper gælder for dem alle, dvs. om pågældende ord er relevant som opslagsord i almenordbøger. Her bliver der set nærmere på kategorierne og deres kendetegn.

3.1. Almindelige personnavne

Personnavne er navne på individer som man ser dem i en telefonbog. Der er tale om døbenavne, familienavne og patronymer (især i Island). Alment medtages sådanne navne ikke i ordbøger eftersom antallet nærmest er ubegrænset.² Selv om personnavne udgør en forholdsvis stor del af ordforrådet, såvel det talte som det skrevne sprogs (se Pind et al. 1991), er det næppe realistisk at fylde ordbøger med dem, og det ville næppe betale sig i forhold til omfanget og de oplysninger som normalt gives i almindelige ordbogsartikler. Som også Kvaran (2005:242) har påpeget, er personnavne uden tvivl bedst præsenteret i specialiserede opslagsværker som er bedre egnet til formålet end almindelige ordbøger. Specielle navnebøger kan give et klart overblik over navnenes historie, deres udbredelse osv., men den slags oplysninger hører sædvanligvis ikke hjemme i almindelige ordbogsartikler. Et eksempel på et sådant skrift er *Nöfn Íslendinga* ('Islændingenes navne') (Kvaran & Jónsson 1993).

2 ÍO-2007 medtager dåbsnavne, patronymer og kælenavne blandt opslagsordene. Dette er dog ikke almindeligt i islandske ordbøger.

3.2. Andre personnavne

a) Navne på historiske personer. Der er mange navne som man kan vælge imellem for at lave en liste over historiske personer, f.eks. *Platon, Nero, Napoleon, Marx, Lenin, Stalin* og *dronning Victoria*. Her er der tale om en helt anden udfordring end når det drejer sig om almindelige personnavne da disse navne kræver en encyklopædisk beskrivelse. I etsprogsordbøger støder man nogle gange på detaljerede oplysninger, men selv om der ganske vist kan forekomme encyklopædiske oplysninger, er det dog undtagelsen i almenordbøger men forekommer dog mere i bl.a. angelsaksiske og franske ordbøger. Også her er det vigtigt at begrænse antallet af de opslagsord som medtages, og de udvalgte ord afhænger selvfølgelig af den kulturkreds hvor ordbogen udgives. I denne kategori finder vi også kendte videnskabsfolk som *Marie Curie, Thomas A. Edison* og *Nikola Tesla*. Emnet er dog traditionelt bedst egnet til encyklopædiske værker eller specialleksikoner, hvor der gøres rede for hver enkelt person i en særskilt artikel, som ikke behøver at være lige så kort som en almindelig ordbogsartikel i en almenordbog.

b) Navne som stammer fra religioner og mytologi. Om dem gælder det samme som om historiske personer, der bedst beskrives i encyklopædiske værker. Her er der nogle eksempler på sådanne navne (den islandske udgave i parentes): *Jesus Kristus (Jesús Kristur)*, *Buddha (Búdda)*, *Muhamed (Múhameð)*, *Zeus (Seifur)*, *Athena (Aþena)*, *Thor (Þór)* og *Odin (Óðinn)*. Her drejer det sig om navne som gerne tilpasses de enkelte sprog, og de kan uden tvivl være oplagte opslagsord i tosprogsordbøger. I dette tilfælde kan encyklopædiene dog give en del bedre oplysninger om disse fænomener end det er muligt i en almenordbog.

c) Navne fra litteraturen. Litterære navne forekommer nogle gange i ordbøger, og dette er især nyttigt i tosprogsordbøger. Disse

navne er i mange tilfælde internationale da klassisk litteratur og eventyr gerne bliver oversat til andre sprog, noget som indebærer en vis tilpasning af proprierne. Her kan det være af betydning at pågældende sprog er en del af samme kulturkreds. I tabel 1 gives nogle eksempler på navne på personer og historier.

Dansk	Islandsk	Engelsk	Fransk
Robin Hood	Hrói Höttur	Robin Hood	Robin des Bois
Hans og Grete	Hans og Gréta	Hansel and Gretel	Hansel et Gretel
Snehvide	Mjallhvít	Snow White	Blanche-Neige
Tornerose	Pyrnirós	Sleeping Beauty	La Belle au bois dormant
Askepot	Öskubuska	Cinderella	Cendrillon
Romeo og Julie	Rómeó og Júlía	Romeo and Juliet	Roméó et Juliette

Tabel 1: Nogle navne fra eventyr og litteratur på fire sprog: dansk, islandsk, engelsk og fransk.

På islandsk bruges disse navne aldrig på originalsproget, men bliver derimod altid oversat eller tilpasset, og det samme gælder uden tvivl for flere sprog. Man kan for eksempel nævne den kendte tegneseriefigur *Anders And*. Figuren stammer oprindeligt fra USA, hvor han hedder *Donald Duck* på engelsk, men han har fået sit eget navn på de fleste nordiske sprog. På dansk hedder han *Anders And*, på islandsk *Andrés Önd*, på svensk *Kalle Anka*, på finsk *Aku Ankka* og på norsk *Donald Duck* (med norsk udtale). Her drejer det sig om meget forskellige oversættelser, men spørgsmålet er om det er tilstrækkeligt til at tage Anders And med som opslagsord i en almenordbog.

Et andet navn fra litteraturen som ændres efter sprog, er *Pippi Langstrømpe* (på originalsproget, svensk, *Pippi Långstrump*, islandsk *Lína Langsokkur* og engelsk *Pippi Longstockings*). Et navneordforråd af den type afhænger selvfølgelig i høj grad af tid og

sted for pågældende litteraturs popularitet; se også Farøs (2005) behandling af dette emne.

3.3. Stednavne

Stednavne forekommer som opslagsord i mange ordbøger, men hovedsagelig drejer det sig om større områder, som kontinenter, oceaner, bjergkæder, floder, lande og byer (*Australien, Atlanten, Alperne, Peru, Oslo*). Som allerede nævnt i kapitel 2 er det nødvendigt at begrænse antallet af stednavne for at emnet ikke bliver for overvældende, eftersom stednavne i bogstavelig forstand er uendelig mange.

Både i etsprogs- og tosprogsordbøger kan man finde et udvalg af stednavne, men den pågældende ordbogs opbygning er afgørende for hvordan disse navne behandles. I en etsprogsordbog er det nødvendigt at gøre rede for fænomenet, som det er tilfældet i f.eks. EOLD. Først gives der sproglige oplysninger om ordet efterfulgt af en kortfattet encyklopædisk forklaring:

Chester *proper noun* A city in NW England, the county town of Cheshire; population 80,600 (est. 2009).

Moscow *proper noun* The capital of Russia, situated at the centre of the vast plain of European Russia, on the River Moskva; population 10,470,300 (est. 2008). Russian name *Moskva*.

I tosprogsordbøger nøjes man derimod tit med at give sproglige oplysninger (her kun ordklasse) foruden stednavnets ækvivalent (som i COHFD):

Moscou *npr* Moscow

Stednavne har ofte deres forskellige form i hvert sprog, især navne på lande og bestemte byer. Den russiske by *Sankt Petersborg* hedder *Санкт-Петербург* på russisk, *Saint Petersburg* på engelsk og *Sankti Pétursborg* på islandsk. De italienske byer *Roma*, *Milano* og *Venezia* hedder *Rome*, *Milan* og *Venice* på engelsk og *Róm*, *Mílanó* og *Feneyjar* på islandsk. Somme tider drejer det sig kun om ændret stavemåde (*Mílanó*), mens det oprindelige navn ellers er uændret. På grund af denne variation kan det være en god idé at tage sådanne navne med i tosprogede ordbøger.

3.4. Andre navne, institutioner og akronymer

Der findes også forskellige slags andre navne, f.eks. navne på internationale aftaler (*Schengenaftalen*), koncerner (*Ikea*), registrerede varemærker (*Lego*) og popgrupper (*Oasis*). Man støder sandsynligvis ikke tit på disse navne i ordbøger, og her tages de ikke op til en særskilt behandling.

Internationale institutioner bærer tit navne som er sat sammen af flere ord, og derfor bruges akronymer som forkortelser (*UNICEF*, *NATO*). Når en ordbogsforfatter eller en redaktør skal beslutte sig for om disse navne skal tages med i ordbogen, er der visse ting der skal tages i betragtning. Fra brugerens synspunkt kunne det være praktisk at kunne slå sådanne ord op, ikke mindst for at finde ud af hvad forkortelsen står for. Akronymer er knyttet til et bestemt sprog og er tit helt uigennemsigtige for dem der taler et andet sprog. Nogle af disse institutioner har desuden andre (lokale) navne, noget som er forskelligt efter sprog. Efter at internettet blev almindeligt, er det ofte nemmere at skaffe sig sådanne oplysninger andre steder end i en traditionel ordbog, f.eks. på Wikipedia eller ved almen søgning, f.eks. med søgemaskinen Google.

4. Undersøgelse af fire ordbøger

I dette kapitel undersøges det hvordan proprier behandles i fire ordbøger. Som tidligere nævnt vil følgende ordbøger blive undersøgt: 1. *Den Danske Ordbog* (DDO), 2. *Concise Oxford-Hachette French Dictionary* (COHFD), 3. *English Oxford Living Dictionaries* (EOLD) og 4. den skandinaviske webordbog ISLEX. Tre af disse ordbøger er elektroniske og offentligøres på webben, mens én er trykt, *Concise Oxford-Hachette French Dictionary*. DDO og EOLD er etsprogsordbøger, mens COHFD er en tosprogsordbog, og ISLEX er en flersproget ordbog. Ordbøgernes design og kvalitet vurderes ikke her, hvor der alene bliver set på ordbogens behandling af forskelligt navnestof. I disse betragtninger bliver der ikke set på alle typer navne, idet der især fokuseres på stednavne foruden at i kapitel 4.3 kigges der lidt på navne på popgrupper.

4.1. *Den Danske Ordbog*

Den Danske Ordbog indeholder ifølge oplysninger på ordbogens hjemmeside, knap 100.000 opslagsord (<<http://ordnet.dk/ddo/fakta-om-ddo>>). Det drejer sig derfor om en ret righoldig ordbog. I denne undersøgelse blev nogle proprier af forskellig art slået op: en planet (*Saturn*), et ocean (*Stillehavet*), et kontinent (*Afrika*), en bjergkæde (*Alperne*), en flod (*Amazon*), et land (*Peru*) og navne på tre byer (*Aarhus*, *Helsingør* og *Oslo*). Ingen af disse proprier forekommer i DDO på nær *Alperne* i ordbogsartiklen *alp*. Der synes derfor at være en politik hos DDO's redaktion ikke at medtage proprier i ordbogen.¹ Det fremhæves at når brugeren slår op på et ord der ikke findes i DDO, så bliver han eller hun ført videre ved at der peges på andre ordbøger på samme hjemmeside hvis ordet skulle forekomme der. Hvis man f.eks. slår op på ordet *Peru*, får brugeren denne besked:

1 Lars Trap-Jensen har bekræftet i en samtale med artiklens forfatter at DDO i princippet ikke medtager proprier.

Der er ingen resultater med “Peru” i Den Danske Ordbog. Ordet findes i en anden ordbog.

- Slå “Peru” op i Meyers Fremmedordbog
- Slå “Peru” op i Moths Ordbog

Meyers Fremmedordbog er fra 1924 og *Moths Ordbog* fra omkring 1700, men til trods for ordbøgernes høje alder kan det være interessant for brugeren at lede efter svar på sit spørgsmål der. Alligevel kan man spørge sig om DDO’s stramme princip om ikke at inkludere proprier er den bedste løsning. For nærmere behandling af dette emne henvises der til Trap-Jensen & Lorentzen (2017).

4.2. *Concise Oxford-Hachette French Dictionary*

Næste ordbog er en tosprogsordbog mellem fransk og engelsk: *Concise Oxford-Hachette French Dictionary* (fransk-engelsk og engelsk-fransk). Der blev taget nogle stikprøver fra bogen, hvor der hovedsagelig blev fokuseret på stednavne, først i den engelsk-franske del og siden i den fransk-engelske.

Visse steder i ordbogen kan man finde indrammede felter med specielle oplysninger. I den engelsk-franske del er der bl.a. navne på europæiske floder i en boks som er placeret over opslagsordet *river*. Denne ordbog er trykt, og af den grund er det praktisk at give oplysninger på denne måde. Flodnavnet *Thames* forekommer bl.a. i boksen, men det ord finder man endvidere i den alfabetiske orden i ordbogen.

En søgning på nogle tilfældige proprier: hovedstad, strand, bjergkæde, ø, ocean, planet og endelig en sagnfigur, giver følgende resultater. *Copenhagen* er på sin plads i den engelske del (med den franske oversættelse *Copenhague*); se figur 1. *Riviera* er også et opslagsord med ordforbindelsen *the French ~*, som på fransk bliver forklaret som *la Côte d’Azur*. Bjergkæden *Rocky Mountains* forekommer med den franske ækvivalent *Rocheuses*. Øen *Sardinia* er

på fransk *Sardaigne*, og planeten *Saturn* har ækvivalenten *Saturne*. *Atlantic Ocean* oversættes til *Atlantique*. Navnet på sagnfiguren *Robin Hood* er med som et flerordsopslagsord med den franske udgave *Robin des Bois*.

<p>Copenhagen /,kəʊpən'heɪɡən/ ▶ p. 1276 pr n Copenhague</p> <p>copier /'kɒpiə(r)/ n photocopieuse f</p> <p>co-pilot /,kəʊ'pɪlət/ n copilote mf</p>
--

Figur 1: Ordet *Copenhagen* sammen med udtale og tilsvarende bynavn på fransk, *Copenhague*, i den engelsk-franske del af COHFD. “p. 1276” henviser til en boks med sproglige oplysninger om nogle byer (dog ikke København).

Ved en undersøgelse af ordbogens anden del, den fransk-engelske, hvor der slås op på førnævnte ord i deres franske form, fandtes alle ordene undtagen ét, *Saturne*.

4.3. *English Oxford Living Dictionaries*

En bestemt udgave af den kendte engelske etsprogsordbog, *The Oxford English Dictionary*, er gratis tilgængelig på webben, under titlen *English Oxford Living Dictionaries*.²

EOLD blev undersøgt med henblik på propriernes stilling, herunder forskellige kategorier af egennavne. Kort sagt gav søgningen resultater i næsten alle tilfælde. Der forekom utallige stednavne – samtlige stednavne som blev slået op i denne stikprøve, blev fundet. En søgning på gudenavne og personer fra eventyr og litteratur gav i de fleste tilfælde resultater, og blandt opslagsordene finder

2 Der findes mange udgaver af engelske ordbøger fra Oxford University Press, af mange størrelser og typer, men på hjemmesiden er det meget svært at skaffe sig overblik over hvilket værk det drejer sig om. Det er heller ikke lykkedes at finde statistiske oplysninger om ordbogen som f.eks. antal af opslagsord. Det fremgår dog af websiden at ordbogen opdateres løbende.

man *Donald Duck* og *Robin Hood*. Personnavne ser dog ikke ud til at forekomme medmindre det drejer sig om kendte personer. I de tilfælde er ordbogen encyklopædisk, og her finder man bl.a. en redegørelse for alle tre kendte mænd som bar navnet *Napoleon*. Blandt de stednavne som undersøgelsen omfattede, er *Pacific Ocean* (Stillehavet), *Amazon* (en flod i Sydamerika), *Peru* (navn på et land), *Oslo*, *Aarhus*, *Helsingør* (bynavne), *Alps* (bjergkæde) og *Saturn* (planet m.m.). Alle de ovennævnte ord var opslagsord i EOLD.

Peru

PROPER NOUN

A country in South America on the Pacific coast, traversed throughout its length by the Andes; population 29,547,000 (est. 2009); official languages, Spanish and Quechua; capital, Lima.

Pronunciation:

Peru /pəˈruː/

Figur 2: Landenavnet *Peru* i EOLD på webben.

I ordbogsartiklen om landenavnet *Peru* (se figur 2) gives der forskellige oplysninger, herunder sproglige oplysninger om ordet som sådan, det vil sige ordklasse (‘proper noun’) samt ordets udtale. I midten findes der en encyklopædisk tekst som gør rede for selve fænomenet i højere grad end ordet.

En anden kategori af proprier som forekommer i EOLD, er navne på popgrupper. Denne kategori er dog ikke fuldt dækket (det er vel umuligt), og blandt opslagsordene er der flere gamle kendte grupper end yngre. Blandt de popgrupper som forekommer i EOLD, er *Beatles* og *Beach Boys*, begge flere årtier gamle grupper som har opnået klassikerstatus, i hvert fald den førstnævnte. Flere

opslag viste at følgende grupper også er blandt opslagsordene: *Rolling Stones*, *Pink Floyd*, *U2*, *Abba* og sangerinden *Madonna*. Nogle velkendte grupper fandtes derimod ikke i EOLD, f.eks. *Roxy Music*, *Sex Pistols*, *Duran Duran* og *Muse*. Det er således ikke helt klart hvilke kriterier gælder når navne på musikgrupper bliver gjort til opslagsord i EOLD.

Mange af de oplysninger som der gives om *proprier* i EOLD, bærer i højere grad præg af encyklopædi end traditionel ordbog. Det ser ud til at redaktionen af EOLD har slået to værker, en ordbog og en encyklopædi, sammen i en database som man kan slå op i under overskriften *Dictionary* i menuen på hjemmesiden. Det kan godt være at den traditionelle arbejdsdeling mellem en almenordbog og en encyklopædi ikke længere er til stede i EOLD, og at redaktionen har vurderet det således at det ikke tjente brugerne at holde disse to typer ordbøger adskilte eftersom det drejer sig om elektronisk søgning.

4.4. ISLEX

Flersprogsordbogen ISLEX har islandsk som kildesprog og seks skandinaviske målsprog og indeholder et stort antal stednavne. Af de typer *proprier* som bliver nævnt i kapitel 3, er der alment kun tradition for at tage stednavne med i islandske ordbøger, et-sprogsordbøger såvel som tosprogsordbøger, men ikke andre navne (med undtagelsen ÍO-2007 som tidligere nævnt). En af grundene til stednavnenes tilstedeværelse er at mange internationale stednavne har en særiskandinavisk ortografi, men ellers er uændrede: *Tókýó*, *Kairó*, *Barselóna*, *Búdapest*.³ Nogle bynavne bøjes som islandske ord: *Berlín*, genitiv *Berlínar*. Denne ordbog er bl.a. tiltænkt brugere som ikke har islandsk som modersmål, og det er praktisk for dem at kunne slå disse ord op, noget som man hovedsagelig

3 Bemærk at vokalerne med accent er specielle bogstaver i islandsk og ikke har noget med tryk at gøre.

bruger retskrivningsordbøger til, men som bekendt er alle ordbøger på en eller anden måde retskrivningsordbøger.

Et bestemt særkende ved islandsk er at der i sproget findes mange ældre stednavne som stadig er i brug, dvs. oldnordiske navne som forekommer i middelalderlige tekster (f.eks. de islandske sagaer), og nogle af dem er uden tvivl ældre end bosættelsen af Island i det 9. århundrede. Islandske ordbøger indeholder gerne disse toponymer, herunder ÍO-1983 og ÍO-2007 samt ISLEX, hvor det nutidige navn også fremgår af ordbogsartiklen. Eksempler på dette er de nordiske byer *Þrándheimur* (Trondheim), *Lundur* (Lund), *Uppsálin* (Uppsala), *Hróarskelda* (Roskilde), *Árósar* (Aarhus) mfl.

København indtager en særstilling hvad dette angår, noget som beror på at byen har været tæt forbundet med islændingenenes historie da byen var Islands hovedstad i næsten 500 år, fra det 15. århundrede indtil 1918 da Island blev en suveræn stat. Dette har bevirket at mange steder i København har en islandsk betegnelse blandt islændinge og byen selv kaldes *Kaupmannahöfn*.⁴ I København er der flere berømte bygninger der har fået et islandsk navn: *Kristjánborgarhöll* 'Christiansborg Slot', *Sívaliturn* 'Rundetårn' samt pladserne *Ráðhústorgið* 'Rådhuspladsen' og *Kóngsins Nýjatorg* 'Kongens Nytorv' og gadenavnet *Strikið* 'Strøget'. *Brimarhólmur* er et gammelt islandsk navn på det gamle fængsel Bremerholm, som nævnes i mange islandske dokumenter. Ovennævnte islandske ordformer bruges altid i daglig tale på islandsk, og i nordisk sammenhæng er det faktisk nødvendigt at tage navne af denne type med i ISLEX.

5. Diskussion og konklusion

Af eksemplerne fra ovennævnte ordbøger fremgår det klart at behandling af proprier er meget forskellig i de enkelte værker. En

4 Som tidligere nævnt har byen faktisk et specielt navn på flere sprog.

af ordbøgerne har et stort antal navne som opslagsord (EOLD), og en anden medtager stort set ingen navne (DDO). I de værker som overhovedet indeholder propriier, er der forskellige grunde for valget af dem, og denne type ordforråd er afhængig af værkernes redaktionelle politik, og der findes som bekendt mange muligheder for valg af lemmaer i en ordbog.

Der kan være forskellige principper for valg af propriier i et-sprogs- og tosprogsordbøger, og der kan desuden gælde forskellige principper for behandling af propriier for hver type for sig. I en et-sprogsordbog finder man f.eks. hovedsagelig navnenes skrivemåde, udtale og bøjning, og i visse tilfælde lidt mere. En anden mulighed er at give en encyklopædisk forklaring som man gør i webudgaven af EOLD:

Cinderella 1. A girl in various traditional European fairy tales. In the version by Charles Perrault she is exploited as a servant by her family but enabled by a fairy godmother to attend a royal ball. She meets and captivates Prince Charming but has to flee at midnight ...

Så righoldige oplysninger falder dog oftest uden for en traditionel etsprogsordbogs sfære.

I en tosprogsordbog kan grunden til at et navn er taget med som opslagsord, derimod være at ordet ser anderledes ud på målsproget end på kildesproget, og man nøjes tit med kun at give navnets ækvivalent samt grammatiske oplysninger, på samme måde som ved det almene ordforråd, jf. COHFD:

Cinderella *pr n* Cendrillon

Oplysninger som der gives om Askepot (Cinderella) i EOLD, er i overensstemmelse med traditionen i encyklopædiske værker i højere grad end i almenordbøger, men når værket findes på webben,

er det enklere at overskride gamle skel, og måske er der ingen god grund til at holde fast i den gamle opdeling i henholdsvis ordbog og encyklopædi.

Bortset fra landenavnene har mange steder, ikke mindst historiske byer, deres eget navn på forskellige sprog. I kapitel 3.3 blev der nævnt tre italienske byer, *Roma*, *Milano* og *Venezia*, som alle har deres eget navn på engelsk: *Rome*, *Milan* og *Venice*. I tilfælde af den slags variation kan et proprium blive kandidat til opslagsord, hvad enten det drejer sig om en etsprogsordbog (for at give oplysninger om navnet på originalsproget) eller en tosprogsordbog (for at give oplysninger om ækvivalenten på målsproget).

Der er en lang tradition i Europa for at tilpasse navne på kongelige personer til de forskellige sprog. Hvad angår disse navne, er det dog ikke åbenlyst at de skal tages med i en ordbogs lemmaliste; der findes endda mange dronninger og konger som har båret det samme navn: på islandsk *Margrét* (Margrethe), *Kristján* (Christian), *Friðrik* (Frederik), *Ólafur* (Olav), *Haraldur* (Harald), *Karl Gústaf* (Carl Gustaf). Disse personer kræver derfor i højere grad en encyklopædisk behandling.

Det ser ud til at leksikografien undergår store ændringer i disse år. Databaser og webben bevirker at det nu er realistisk at opbygge flersprogede ordbøger (ISLEX), og desuden at sammenkæde informationer fra forskellige kilder som man gør i EOLD. Når man arbejder på en ordbog, må man altid have i tankerne hvor stort og omfattende værket skal være, og om det er passende at tage andet materiale med i den end "almindelige ord", f.eks. forskellige navnelister. Ordbogsprojekter er desuden tit knyttet til sprogteknologiske projekter, eftersom ordbøger indholder et stort ordforråd og andre sproglige oplysninger som er fremstillet på en formel og standardiseret måde. Navne er desuden en central størrelse i ordforrådet, og af den grund må man ikke glemme at regne med dem ved udarbejdelsen af ordbøger.

Litteratur

Ordbøger

- COHFD (2004) = *Concise Oxford-Hachette French Dictionary: French-English, English-French. Le Dictionnaire Hachette-Oxford Concise: français-anglais, anglais-français*. Editors: Marie-Hélène Corréard & Valerie Grund. Third edition edited by Jean-Benoit Ormal-Grenon & Natalie Pomier. Hachette Livre and Oxford University Press.
- DDO = *Den Danske Ordbog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. <<http://ordnet.dk/ddo/>> (august 2017).
- EOLD = *English Oxford Living Dictionaries*. Oxford: Oxford University Press. <<https://en.oxforddictionaries.com/>> (august 2017).
- ISLEX = *ISLEX-ordbogen*. Hovedredaktør: Þórdís Úlfarsdóttir. Reykjavík: Árni Magnússon-instituttet for islandske studier. <<http://islex.is/>> (august 2017).
- ÍO-1983 = *Íslensk orðabók*. 2. udgave. Redaktør: Árni Böðvarsson. Reykjavík: Menningarsjóður.
- ÍO-2007 = *Íslensk orðabók*. 4. udgave. Redaktør: Mörður Árnason. Reykjavík: Edda.
- Meyer, Ludvig Beatus (8. udgave 1924): *Meyers Fremmedordbog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. <<http://meyersfremmedordbog.dk>> (august 2017).
- Moth, Matthias: *Moths Ordbog*. Håndskriftmateriale omkring 1700. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. <<http://mothsordbog.dk/>> (august 2017).
- Wikipedia. <<https://www.wikipedia.org/>> (august 2017).

Anden litteratur

- Atkins, B.T. Sue & Michael Rundell (2008): *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Farø, Ken (2005): Fiktionymmer i bilingval leksikografi. I: *Nordiske studiar i leksikografi* 7. Oslo, 120-132.
- Hartmann, R.R.K. (ed.) (2004): *Lexicography. Critical Concepts I-III*. London & New York: Routledge.
- Kvaran, Guðrún (2005): En islandsk ensproget ordbog. I: *Nordiske studiar i leksikografi* 7. Oslo, 237-243.
- Kvaran, Guðrún & Sigurður Jónsson (1993): *Nöfn Íslendinga*. Reykjavík, Mál og menning/Heimskringla.
- Landau, Sidney I. (2001): *The Art and Craft of Lexicography*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pind, Jörgen, et al. (1991): *Íslensk orðtíðnibók*. Reykjavík: Orðabók Háskólans.
- Svensén, Bo (2004): *Handbok i lexikografi*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Trap-Jensen, Lars & Henrik Lorentzen (2017): Navnestof i ordbøger – nye tider, nye måder. I: *LexicoNordica* 24 (dette bind).

Þórdís Úlfarsdóttir
hovedredaktør
Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
Árnagarður v/ Suðurgötu
IS-101 Reykjavík
thordis.ulfarsdottir@arnastofnun.is